

ють фенологічні фази їх заселення та успішність гніздування багатьох видів. Протягом останнього часу ми відмічали випадки підпалів очерету навіть пізньою весною, наприкінці квітня – на початку і в середині травня, як, наприклад, на Поторицьких ставах біля Сокаля у 2000 р. У таких випадках гинуть і кладки, і пташенята багатьох видів. Підпали очеретів часто відбуваються несвідомо і випадково, але у деяких випадках, люди, особливо пастухи, навмисне підпалюють минулорічну рослинність, мотивуючи свої дії як спосіб покращення розвитку рослинності. У таких випадках помітно зменшується можливість гніздування багатьох Горобцеподібних *Passeriformes* і особливо річкових качок *Anatidae*.

Важливою умовою для створення на Сокальському водосховищі орнітологічного заказника місцевого значення є той факт, що тут періодично гніздиться білоока чернь *Aythya nyroca* – глобально вразливий вид (SPEC1) в Європі. В умовах України цей вид має пряму залежність від фактора полювання, що, в першу чергу, пов'язане з дуже пізнім підйомом на крило молоді, а також ранніми термінами проведення полювання в країні. Тому відповідним інстанціям необхідно розробити пропозиції щодо змін термінів полювання в цілому чи їх коректування в окремих регіонах, або на окремих водоймах, де гніздяться дуже рідкісні пізньогніздові виводкові птахи, такі, як білоока чернь. В іншому випадку необхідно розглянути можливість повної заборони полювання на тих водоймах, де вид гніздиться. Занесення виду до національної Червоної книги є недостатнім для його ефективної охорони в умовах України.

ВПЛИВ ПОЛЮВАННЯ НА ДИСТАНЦІЮ СПОЛОХУВАННЯ ПТАХІВ

В.М.Грищенко

Канівський природний заповідник

З початком осіннього полювання дистанція сполохування мисливських птахів зі зрозумілих причин швидко зростає. Як виявилось, збільшується вона не тільки у видів, які є основними об'єктами полювання, але й в інших.

Дистанція сполохування вивчалася нами у 1994-2002 рр. на території 6 центральних і північних областей України. Всього до вересня 2002 р. зроблено близько 5,3 тис. реєстрацій для 157 видів птахів. Дистанція сполохування вимірювалась кроками, потім відстань переводилась у метри. Спостережник наближався просто до птаха спокійним кроком із середньою швидкістю. Реєструвався момент зльоту. Не враховувались: відбігання, відпливання, перепуркування з гілки на гілку та ін. Бралися до уваги тільки ті випадки, коли птах мав можливість бачити спостережника здалеку. Реєстрація проводилася у різноманітних умовах – різні біотопи, пори року, час доби та ін. Дослідження проводилися за межами селітебної зони населених пунктів.

Як видно з таблиці 1, дистанція сполохування зростають не тільки для крижаних *Anas platyrhynchos*, а й для інших видів. У середньому вона збільшується приблизно в 1,5 рази. Не відмічене достовірне зростання дистанції сполохування для воронових, окрім крука *Corvus corax*, і куликів, за винятком чайки *Vanellus vanellus* і кулика-сороки *Haematopus*

Дистанції сполохування деяких видів птахів до і після початку осіннього полювання (м)

Вид	Полювання	n	M ± m	Lim	p
<i>Anas platyrhynchos</i>	+	16	169,7 ± 15,3	60 – 300	
	-	14	101,6 ± 10,6	35 – 170	< 0,001
<i>Ardea cinerea</i>	+	96	141,0 ± 4,4	72 – 280	
	-	94	101,8 ± 2,6	50 – 165	< 0,001
<i>Ciconia ciconia</i>	+	36	78,4 ± 7,5	28 – 180	
	-	94	53,6 ± 2,4	18 – 115	< 0,001
<i>Ciconia nigra</i>	+	8	166,5 ± 27,2	100 – 300	
	-	7	96,4 ± 6,7	70 – 120	< 0,03
<i>Corvus corax</i>	+	17	120,2 ± 12,0	50 – 210	
	-	17	73,5 ± 10,6	20 – 160	< 0,01
<i>Corvus cornix</i>	+	52	53,9 ± 3,7	15 – 140	
	-	64	53,3 ± 3,4	10 – 120	-
<i>Corvus frugilegus</i>	+	25	17,8 ± 1,2	5 – 30	
	-	15	18,5 ± 3,0	6 – 42	-
<i>Egretta alba</i>	+	61	198,4 ± 6,1	70 – 300	
	-	33	118,2 ± 5,9	60 – 200	< 0,001
<i>Egretta garzetta</i>	+	10	137,0 ± 17,4	75 – 200	
	-	21	101,5 ± 5,7	70 – 150	< 0,02
<i>Gallinago gallinago</i>	+	88	34,0 ± 2,0	4 – 100	
	-	51	31,1 ± 2,2	5 – 80	-
<i>Haematopus ostralegus</i>	+	17	107,2 ± 7,1	54 – 150	
	-	63	83,1 ± 3,2	33 – 150	< 0,001
<i>Larus cachinnans</i>	+	42	95,0 ± 4,6	26 – 150	
	-	48	61,7 ± 4,0	12 – 135	< 0,001
<i>Tringa glareola</i>	+	30	47,7 ± 2,2	25 – 75	
	-	91	46,5 ± 1,9	24 – 110	-
<i>Tringa nebularia</i>	+	51	101,8 ± 6,5	40 – 200	
	-	53	86,6 ± 4,4	25 – 160	> 0,05
<i>Vanellus vanellus</i>	+	26	106,0 ± 6,7	60 – 190	
	-	123	72,3 ± 2,3	12 – 130	< 0,001

ostralegus. Дуже суттєво вона змінюється у чапель і лелек. Те, що це пов'язано саме з початком полювання, а не якимись сезонними явищами (виліт молодих, поява перелітних птахів з інших регіонів та ін.), підтверджують дані таблиці 2. Причому, дистанції сполохування не тільки стрибкоподібно зростають у серпні після відкриття полювання, а й продовжують збільшуватись у наступні місяці аж до відльоту птахів. Різниця між середніми значеннями для серпня статистично достовірна для всіх 4 видів (для сірої чаплі *Ardea cinerea* і чепури великої *Egretta alba* $p < 0,001$; лелеки білого *Ciconia ciconia* – $p < 0,01$; чепури малої *Egretta garzetta* – $p < 0,05$).

Подібна тенденція відмічається також для деяких інших птахів – великого баклана *Phalacrocorax carbo*, хижаків, мартинів, але у нас поки що бракує даних для остаточних висновків.

Найцікавішим є значне зростання дистанції сполохування у лелек і чапель. Вони не є об'єктами полювання. Хоча випадки браконьєрства трапляються, але в цих птахів стріляють значно рідше, ніж, наприклад, у мартинів, а тим більше у воронів. Сіру чаплю можуть відстрілювати у рибо-

розплідних господарствах, та протягом літа це не впливає на дистанцію сполохування (табл. 2). Але лелеки й чаплі тримаються на луках і вздовж берегів водойм, тобто в основних місцях полювання. Воно відбувається у безпосередній близькості від цих птахів.

Взагалі, великі птахи дуже гостро реагують на постріли, навіть віддалені, особливо якщо вони лунають при наближенні людини. Ввечері 23.08.2002 р. ми спостерігали за скупченням на ночівлю великої і малої чепур та великих бакланів на о. Круглик Канівського заповідника. У цей час пролунали постріли на віддалі принаймні з кілометр, і чаплі, і баклани одразу ж злетіли і залишили обране місце, хоча до спостережника було близько 500 м. Повернулися вони лише з настанням темряви.

З наведених даних видно, що полювання є глобальним фактором неспокою для великих птахів у регіоні в цілому, навіть якщо на якихось територіях воно й не проводиться.

Таблиця 2

Зміна дистанції сполохування по місяцях у лелек і чапель (м)

Вид	Місяць	Полювання	n	M ± m	Lim
<i>Ardea cinerea</i>	VI	-	19	84,5 ± 4,8	50 – 140
	VII	-	37	110,6 ± 4,5	70 – 165
	VIII	-	34	100,1 ± 3,3	70 – 150
	VIII	+	75	130,2 ± 4,1	72 – 270
	IX	+	20	182,3 ± 10,3	120 – 280
<i>Ciconia ciconia</i>	VI	-	29	56,0 ± 4,9	20 – 115
	VII	-	35	48,6 ± 3,9	18 – 105
	VIII	-	17	59,5 ± 4,6	38 – 102
	VIII	+	36	78,4 ± 7,5	28 – 180
<i>Egretta alba</i>	VI	-	7	112,1 ± 19,3	65 – 200
	VII	-	3	115,0 ± 21,5	95 – 150
	VIII	-	23	120,5 ± 6,4	60 – 200
	VIII	+	19	180,0 ± 11,4	100 – 300
	IX	+	37	205,4 ± 7,6	70 – 300
<i>Egretta garzetta</i>	X	+	5	216,0 ± 20,8	150 – 250
	VIII	-	21	101,5 ± 5,7	70 – 150
	VIII	+	9	132,2 ± 18,7	75 – 200

**ПОШИРЕННЯ КУЛИКА-СОРОКИ *HAEMATOPUS OSTRALEGUS*
НА Р. СЕЙМ**

В.М.Грищенко, Є.Д.Яблоновська-Грищенко

Канівський природний заповідник

Річка Сейм – найбільша ліва притока Десни. У межах України вона протікає зі сходу на захід по території Сумської та Чернігівської обл.

За даними О.Б.Кістяківського (1957), кулик-сорока *Haematopus ostralegus* постійно гніздився на Десні до Остра і нерегулярно – до гирла Сейму, на її притоках гніздування не відмічалось. На Сеймі гніздо цього

ЗАХІДНЕ ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ОРНІТОЛОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ДЕРЖАВНИЙ ПРИРОДОЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ НАН УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПРИРОДНИЙ ПАРК «ПОДІЛЬСЬКІ ТОВТРИ»
ХМЕЛЬНИЦЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОГО ТОВАРИСТВА
ОХОРОНИ ПТАХІВ

ПРІОРИТЕТИ ОРНІТОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

**Матеріали і тези доповідей VIII наукової
конференції орнітологів заходу України,
присвяченої пам'яті Густава Бельке
(24.07.1810-03.03.1873)**

м. Кам'янець-Подільський, 10-13 квітня 2003 р.

Львів-Кам'янець-Подільський
2003